

IV. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

УДК 811.161.2+378.147

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ (ПОЗААУДИТОРНОЇ) РОБОТИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Світлана Дербя
Вікторія Любчевська-Сокур

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
кафедра української філології для іноземних громадян
бульв. Т. Шевченка, 14, кімн. 61, 01601, Київ, Україна
тел.: 044 239 34 39
ел. пошта: s.derba@knu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-2906-0344>
ел. пошта: v.liubchevska.sokur@knu.ua
<https://orcid.org/0000-0001-7955-0133>*

У статті розглядаються особливості організації самостійної роботи (як аудиторної, так і позааудиторної) роботи іноземних студентів, які вивчають українську філологію в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. У сучасній методиці викладання української мови як іноземної питання організації самостійної роботи студентів займає особливе місце, оскільки з різних причин останні кілька років навчання в КНУ ім. Тараса Шевченка відбувалося в дистанційному форматі. Викладач має враховувати і місце перебування іноземного студента, і його психологічний стан, і різницю в часі та інше. А головне те, що необхідно втримати зацікавленість та мотивацію іноземних студентів до вивчення української філології (не зважаючи на різні обставини, які вплинули на сучасне навчання). Проаналізовано різні погляди та підходи науковців стосовно організації самостійної роботи іноземних студентів. Автори статті відзначають важливість, обов'язковість самостійної роботи іноземних студентів під час вивчення української мови як іноземної. Також розглянуті особливості самостійної позааудиторної роботи саме іноземних студентів. Визначено роль викладача, який має зорієнтувати студента-іноземця, допомогти йому організувати своє самостійне навчання, пояснити мету роботи, послідовність виконання дій та ін. Викладач має підібрати такі навчальні матеріали для позааудиторної роботи, які будуть пов'язані з аудиторною роботою та відповідатимуть мовному рівню студентів, їх віку та інтересам. Необхідно продумати систему завдань та прорахувати оптимальний час на її виконання, ознайомити студентів-іноземців зі шляхом виконання запропонованих завдань та основами самоконтролю. Крім того, у статті розглянуто систему завдань до різних текстів (художніх, фахового спрямування), визначено орієнтовну систему завдань для самоконтролю, зокрема наведено приклади тестових завдань до текстів.

Ключові слова: українська мова, іноземні студенти, самостійна робота, аудиторна і позааудиторна робота, текст, система завдань.

DOI:

У сучасній методиці викладання української мови як іноземної питання організації самостійної роботи студентів займає особливе місце, оскільки ми маємо зважати, що останні кілька років навчання іноземних студентів кафедри української філології для іноземних громадян Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка відбувалось у дистанційному форматі через різні причини. Відповідно до цього викладач повинен врахо-

вувати і місце перебування студента, і його психологічний стан, і різницю в часі та інше. Загальновідомо, що процес вивчення будь-якої мови вимагає самостійності.

Постановка проблеми та виокремлення раніше не з'ясованих частин.

Ми говоримо про самостійну роботу іноземних студентів, які вивчають українську філологію, тому варто дати відповіді на наступні запитання: що ж таке самостійна робота – домашні завдання, модульні контрольні роботи, позааудиторне читання? Де і коли вона виконується – на практичних заняттях з української мови чи вдома, під час занять чи після? Який характер має ця робота (творчий, репродуктивний...)? Яка роль викладача в цьому процесі?

Також варто окремо звернути увагу на внутрішній психологічний стан студентів, оскільки, на думку психологів, щоб виконувати самостійну роботу з найкращим результатом, вони повинні мати чітку мотивацію, виявляти інтерес до української мови, володіти певним рівнем розвитку пізнавальних процесів (уваги, мислення, пам'яті, уваги) та ін. Саме з урахуванням цих аспектів викладачеві варто підбирати навчальні матеріали для іноземних студентів.

Формулювання цілей статті. Головною метою даної роботи є з'ясувати як у сучасних умовах викладач має організувати аудиторну і позааудиторну роботу іноземних студентів під час вивчення української мови. Відповідно завданнями є: пошук відповідей на вищепераховані запитання, підбір методів та навчальних матеріалів для раціональної та результативної самостійної роботи студентів-іноземців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Велика кількість сучасних науковців звертаються до питання організації самостійної роботи студентів-іноземців у різноманітних ЗВО України. Саме організація аудиторної та позааудиторної самостійної роботи студентів стала предметом досліджень таких науковців: Т. Габай, В. Гриньова, Л. Каламанова, В. Козак, Л. Клименко, В. Паламарчук, М. Солдатенко, Н. Протасової, Г. Чурікова та інших. Так, Д. В. Рязанцева у статті **“Самостійна робота іноземних студентів у вивченні текстів за професійним спрямуванням: особливості організації”** розглядає як самостійно іноземні студенти вивчають мову. Вона визначає прийоми проведення такої роботи та пропонує опис вправ для формування й розвитку дискурсивного мовлення, а також аналізує причини, які перешкоджають ефективності самостійної роботи: недостатня готовність до праці, працьовитість, воля, активність, загальна підготовленість, а також переважаність студента аудиторними заняттями, відсутність контролю самостійної роботи, незабезпеченість навчальними посібниками [9 : 91–93].

І. І. Осадченко у своїй праці **“Особливості організації самостійної роботи іноземних студентів у ВНЗ України”** звертає увагу, що організація самостійної роботи саме іноземних студентів обумовлена кількома чинниками: мовний бар'єр, зумовлений недостатнім рівнем володіння мовою; принципові відмінності навчання в середніх навчальних закладах різних країн; базовий рівень освіти; психоемоційне напруження іноземних студентів у результаті впливу нового культурного та соціального середовища [8 : 33]. На один з цих чинників також звертає увагу Л. В. Житеньова. Авторка порівнює систему навчання в школі Китайської Народної Республіки (орієнтовно до 9–10 робочих годин на день) і в закладах вищої освіти України, вважаючи, що надважливою є організація самостійної роботи іноземних студентів, а також пропонує три типи робіт: відтворюючі, реконструктивно-варіативні, частково пошукові [4]. Т. О. Лещенко та І. В. Самойленко у своїй роботі **“Самостійна робота студентів-іноземців як складова системи вивчення предмета “Українська мова”** найефективні-

шою формою контролю визначають переклад фахових текстів [5 : 113]. Л. Є. Гапонова вважає самостійну навчальну роботу однією з форм навчальної діяльності студента та викладача під час вивчення української мови як іноземної. Авторка звертає увагу на важливість позааудиторного читання, завдань до прочитаного тексту, тестових завдань різного рівня складності [1 : 314]. Ми цілком погоджуємось із цією думкою.

Виклад основного матеріалу. Викладач української мови має зорієнтувати студента і допомогти йому організувати самостійну роботу. Лише тоді вона буде усвідомленою і матиме позитивні результати. По-перше, іноземний студент має розуміти мету цієї роботи, по-друге, вміти аналізувати її умови та виділяти найважливіше для загальної мети – вивчення української мови, по-третє, чітко усвідомлювати послідовність виконання дій, знаходити оптимальні засоби, по-четверте, контролювати свої дії або отримані результати.

З досвіду викладання української мови як іноземної ми можемо зазначити, що не всі іноземні студенти можуть організувати свою позааудиторну самостійну роботу. Варто звернутися до класифікації відомого вченого, який розділив усі нації світу на три групи культур. Так, Річард Льюїс пропонує наступну класифікацію: поліактивні, моноактивні та реактивні культури. Пропонуємо розглянути ці групи з точки зору вивчення ними української мови як іноземної:

1. Представникам поліактивних культур (французам, арабам, італійцям та ін.) буде дуже складно організувати свою позааудиторну роботу, оскільки вони легко змінюють свої плани, зазвичай виконують кілька справ одночасно. Викладачеві варто пропонувати їм інтерактивні методи і завдання, які будуть спрямовані на відтворення інформації про себе або вправи пошуково-дослідницького характеру.

2. Моноактивні культури: німці, англійці, шведи, канадці та ін. Цим студентам бажано детально пояснити: які завдання вони будуть виконувати і з якою метою. Представники цих націй дуже зосереджуються під час самостійної роботи, із задоволенням виконують письмові завдання.

3. Реактивні культури: японці, китайці, фіни та ін. Представники цієї групи зазвичай уважно слухають викладача та виконують усі запропоновані завдання. Однак надзвичайно важливо, щоб навчальний матеріал був цікавий іноземним студентам цієї групи. Вони дуже працелюбні і з'ясовуватимуть усе до дрібниць. Ми в цій роботі орієнтуватимось саме на цю групу, оскільки переважна кількість студентів-іноземців, які вивчають українську мову на кафедрі української філології для іноземних громадян ННІФ, з Китаю.

Науковці виділяють чотири види готовності іноземних студентів до самостійної роботи:

1) мотиваційна (визначається зацікавленістю до вивчення мови, бажанням оволодіти та спілкуватися нею);

2) інтелектуальна (передбачає певний рівень сформованості основних психічних процесів: пам'яті, мислення, уваги та ін.);

3) лінгвістична (студент має володіти певним лексико-граматичним матеріалом);

4) комунікативна (здатність приєднуватись у комунікативний процес);

5) свідомо самоорганізація (тут важлива роль викладача, наскільки чітко він пояснить мету і результати запропонованої роботи) [6 : 165].

Самостійна навчальна діяльність передбачає всебічну допомогу викладача, а потім з розвитком самостійності виконується без прямого керівництва [6 : 165].

Одразу розмежуємо два основні поняття:

1) самостійна аудиторна робота. Вона має свою специфіку, яку багато в чому

визначає робота викладача: навчити основам самостійної роботи над завданнями, керувати мовленнєвою діяльністю іноземних студентів, здійснювати прямий контроль;

2) самостійна позааудиторна робота. Викладач здійснює не пряме керівництво, а студент використовує засоби самоконтролю, оскільки тут домінують індивідуальні форми організації роботи, яка спрямована на удосконалення читання і письма.

Позааудиторна робота – один із шляхів систематизації мовного матеріалу аудиторної та позааудиторної роботи студентів. Спадкоємність між аудиторною і позааудиторною роботою не тільки стимулює діяльність студентів за рахунок підвищення готовності брати участь у ній, а також об'єднує мотиви навчальної та позанавчальної діяльності, дає можливість практично застосовувати знання, вміння та навички під час вивчення теми за програмою [7].

Позааудиторні заняття займають важливе місце у навчальному процесі. Наприклад, на першому курсі ОП Бакалавр ОП “Українська мова та переклад (для іноземців)” з дисципліни “Практичний курс української мови” студенти мають 135 годин аудиторної роботи і стільки ж годин самостійної роботи. Тому для отримання позитивних результатів мають бути дотримані певні вимоги:

- ✓ зв'язок навчальних матеріалів для позааудиторної роботи з попереднім аудиторним практичним заняттям;
- ✓ розрахунок оптимального часу, який необхідний для виконання позааудиторної роботи;
- ✓ сформованість навиків самостійної роботи та ознайомленість зі шляхом виконання запропонованих завдань;
- ✓ різноманітність навчальних матеріалів (як за формою, так і за змістом).

Позааудиторна робота тісно пов'язана з аудиторною, однак має свої характерні особливості:

- ✓ участь студентів носить добровільний характер;
- ✓ природний характер занять;
- ✓ різні форми позааудиторної роботи включають жорсткий контроль (у вигляді оцінок) умінь, навичок, знань;
- ✓ цей вид діяльності дає великі можливості для прояву самостійності, ініціативності, творчості [7].

Практика викладання української мови як іноземної дозволяє нам стверджувати, що найкраще організувати позааудиторну самостійну роботу іноземних студентів на основі прочитання різноманітних текстів. Викладач має підібрати іноземним студентам тексти, які відповідають їх мовному рівню й індивідуальним інтересам, необхідно також врахувати національну приналежність та вік. Так, на початковому етапі тексти для самостійної (позааудиторної) роботи мають бути меншими за об'ємом, розміром, кількістю слів, більш адаптованими ніж аудиторні і поступово вони мають ставати об'ємнішими (за аудиторні).

В. Козаков, Л. Кузнецова, П. Лепін, В. Олексенко, П. Підкасистий погоджуються в тому, що для самостійної роботи іноземних студентів варто пропонувати текст зі спеціальною розробкою: завдання для засвоєння та перевірки вивченого матеріалу, а також матеріал для контролю.

Л. Субота наводить таку систему завдань до текстів за фахом іноземним студентам:

1) виділення в тексті суттєвої інформації і скорочення деталей, які не несуть вагомого інформаційного навантаження;

- 2) поділ тексту на смислові частини, запис плану;
- 3) зіставлення складеного плану з виділеними смисловими частинами;
- 4) визначення ключових понять;
- 5) складання схеми;
- 6) підготовка повідомлення за складеною схемою або планом;
- 7) виконання текстових завдань [10 : 190].

Наведемо рекомендації, які пропонують науковці для позааудиторної роботи над художнім текстом:

- 1) пам'ятайте, що мета прочитання тексту – зрозуміти основний зміст;
- 2) якщо побачили незнайоме слово, то спробуйте спочатку зрозуміти його значення за контекстом;
- 3) при прочитанні тексту знайдіть для себе відповіді на запитання: *що? де? коли? чому?*;
- 4) після прочитання тексту спробуйте відновити в пам'яті його зміст;
- 5) визначте уривки, які характеризують головного героя;
- 6) усно, а потім письмово сформулюйте ідею твору;
- 7) сформулюйте своє ставлення до прочитаного [6 : 171].

Автори цієї статті останніми роками підготували та опублікували комплекс посібників для вивчення української мови іноземними студентами на практичних заняттях (“Українська мова: навчальний посібник для іноземців” і “Козацька нація. Навчальний посібник з української мови для іноземних студентів: робочий зошит”) [2; 3]. А для самостійної позааудиторної роботи пропонують іноземним студентам тексти, які тематично пов'язані з аудиторними навчальними матеріалами, різноманітні завдання до прочитаних текстів, наприклад: дайте відповіді на запитання до тексту; прочитайте наступні вирази і зазначте, чи відповідають вони змісту тексту; заповніть пропуски словами з тексту; закінчіть речення та інші.

Методична правильна організація позааудиторного читання передбачає самоконтроль іноземного студента. Для цього використовуються текстові завдання з ключами. Нині ми знаємо, що існує багато видів тестів, але будемо орієнтуватись на принцип вибору із запропонованих 3–4 варіантів відповідей. Розглянемо приклади тестових завдань для самоконтролю основаних з урахуванням усвідомлення навчального тексту (загальне розуміння, виокремлення певної інформації, осмислення ідеї):

1. Яка головна ідея твору? Оберіть один з варіантів відповіді (із чотирьох запропонованих).

2. Яким чином автор зобразив головного героя? Оберіть відповідь, яка найближча за змістом до тексту.

3. Що зазначено у тексті про події в минулому? Визначте найбільш точний варіант відповіді.

Після виконання тестових завдань іноземний студент звертається до ключів і перевіряє правильність своїх відповідей. Іноземні студенти реактивної групи відзначаються своєю увагою до дрібниць, тому вони, як правило, не лише перевіряють, але й коректують, уточнюють свої результати роботи і знання.

Висновки. Самостійна робота (як аудиторна, так і позааудиторна) є обов'язковим елементом навчання іноземних студентів в Україні. Викладач української мови як іноземної має вміло поєднати роботу на практичних заняттях з самостійною позааудиторною роботою, підібрати навчальні матеріали, які б відповідали рівневі знань студентів та їхнім інтересам, зорієнтувати студентів-іноземців у виконанні самостійної роботи. Ак-

тивізація самостійної роботи іноземних студентів сприятиме підвищенню їхньої якості професійної підготовки. Позааудиторна самостійна робота сприятиме розвитку навичок іноземних студентів до формування вмінь самостійно розширювати свої знання, мислити та творчо підходити до виконання своїх професійних завдань у майбутньому.

Список використаної літератури

1. Гапонова Л. Є. Самостійна робота слухачів підготовчих відділень під час вивчення української мови як іноземної. *Молодий вчений*. 2021. №10 (98). С. 312–315.
2. Дерба С. М., Любчевська-Сокур В. О. Українська мова: навчальний посібник для іноземців. Київ, 2020. 180 с.
3. Дерба С. М., Любчевська-Сокур В. О. Козацька нація. Навчальний посібник з української мови для іноземних студентів : робочий зошит. Київ, 2021. 160 с.
4. Житеньова Л. В. Проблема позааудиторної мовної роботи з іноземними студентами на початковому етапі навчання у вищому навчальному закладі. URL: https://knutd.edu.ua/publications/pdf/Ukrainian_editions/Ziteniova2015061908.pdf
5. Лещенко Т. О., Самойленко І. В. Самостійна робота студентів-іноземців як складова системи вивчення предмета “Українська мова”. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/samostiyna-robot-studentiv-inozemtsiv-yak-skladova-sistemi-vivchennya-predmeta-ukrayinska-mova/viewer>
6. Методика преподавания русского языка как иностранного для зарубежных филологов-русистов (включенное обучение). М.: Рус. яз., 1990. 231 с.
7. Методичні рекомендації “Про досвід та проблеми позааудиторної роботи при викладанні іноземної мови”. URL: <https://naurok.com.ua/metodichni-rekomendaci-pro-dosvid-ta-problemi-pozaauditorno-roboti-pri-vikladanni-inozemno-movi-79535.html>
8. Осадченко І. І. Особливості організації самостійної роботи іноземних студентів у ВНЗ України. *Збірник наукових праць “Педагогіка та психологія”*. Харків, 2015. Вип. №50. С. 30–39.
9. Рязанцева Д. В. Самостійна робота іноземних студентів у вивченні текстів за професійним спрямуванням: особливості організації. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/18/part_3/21.pdf
10. Субота Л. А. Самостійна навчальна діяльність іноземних студентів у вивченні текстів. *Вісник Запорізького національного університету: зб. наук. ст. Серія : Педагогічні науки* / голов. ред. Л. І. Міцик. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2012. №1 (17). С. 188–191.

References

1. Haponova L. Ye. Samostiina robota slukhachiv pidhotovchykh viddilen pid chas vyvchennia ukraïnskoi movy yak inozemnoi. *Molodyi vchenyi*. 2021. №10 (98). S. 312–315. (in Ukrainian)
2. Derba S. M., Liubchevska-Sokur V. O. Ukraïnska mova: navchalnyi posibnyk dlia inozemtsiv. Kyiv, 2020. 180 s. (in Ukrainian)
3. Derba S. M., Liubchevska-Sokur V. O. Kozatska natsiia. Navchalnyi posibnyk z ukraïnskoi movy dlia inozemnykh studentiv : robochyi zoshyt. Kyiv, 2021. 160 s. (in Ukrainian)
4. Zhytenova L. V. Problema pozaaudytornoï movnoi roboty z inozemnymy studentamy na pochatkovomu etapi navchannia u vyshchomu navchalnomu zakladi. URL: https://knutd.edu.ua/publications/pdf/Ukrainian_editions/Ziteniova2015061908.pdf (in Ukrainian)
5. Leshchenko T. O., Samoilenko I. V. Samostiina robota studentiv-inozemtsiv yak skladova systemy vyvchennia predmeta “Ukraïnska mova”. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/samostiyna-robot-studentiv-inozemtsiv-yak-skladova-sistemi-vivchennya-predmeta-ukrayinska-mova/viewer> (in Ukrainian)
6. Metodika prepodavaniia russkogo iazyka kak inostrannogo dlia zarubezhnykh filologov-

rusistov (vkluchenne obuchenie). M.: Rus. iaz., 1990. 231 s. (in Ukrainian)

7. Metodichni rekomendatsii "Pro dosvid ta problemy pozaauditornoj roboty pry vykladanni inozemnoi movy". URL: <https://naurok.com.ua/metodichni-rekomendaci-pro-dosvid-ta-problemi-pozaauditorno-roboti-pri-vykladanni-inozemno-movi-79535.html> (in Ukrainian)

8. Osadchenko I. I. Osoblyvosti orhanizatsii samostiinoi roboty inozemnykh studentiv u VNZ Ukrainy. Zbirnyk naukovykh prats "Pedahohika ta psykhohihiia". Kharkiv, 2015. Vyp. №50. S. 30–39.

9. Riazantseva D. V. Samostiina robota inozemnykh studentiv u vyvchenni tekstiv za profesiinym spriamuvanniam: osoblyvosti orhanizatsii. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/18/part_3/21.pdf (in Ukrainian)

10. Subota L. A. Samostiina navchalna diialnist inozemnykh studentiv u vyvchenni tekstiv. Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu: zb. nauk. st. Seriiia : Pedahohichni nauky / holov. red. L. I. Mitsyk. Zaporizhzhia : Zaporizkyi natsionalnyi universytet, 2012. №1 (17). S. 188–191. (in Ukrainian)

ORGANIZATION OF SELF-DEPENDENT (OUT OF COURSE) WORK OF FOREIGN STUDENTS WHILE LEARNING THE UKRAINIAN LANGUAGE

Svitlana Derba
Viktoriia Liubchevska-Sokur

*Taras Shevchenko National University of Kyiv
Educational and Scientific Institute of Philology
Department of Ukrainian Philology for Foreigners
Blvd. T. Shevchenko, 14, room 61, 01601, Kyiv, Ukraine
phone: 044 239 34 39
e-mail: s.derba@knu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-2906-0344>
en. nouma: v.liubchevska.sokur@knu.ua
<https://orcid.org/0000-0001-7955-0133>*

The article examines the peculiarities of the organization of independent work (both in the classroom and outside the classroom) of foreign students studying Ukrainian philology at Taras Shevchenko National University of Kyiv. In the modern methodology of teaching the Ukrainian language as a foreign language, the organization of students' independent work occupies a special place, since the last few years of study at Taras Shevchenko National University of Kyiv took place in a remote format. The teacher must take into account the location of the foreign student, his psychological state, the time difference, etc. And the main thing is that it is necessary to maintain students' interest in Ukrainian philology, regardless of the various circumstances that affected their studies. Different views and approaches of scientists regarding the organization of independent work of foreign students are analyzed. The authors of the article note the importance and obligation of independent work of foreign students when learning Ukrainian as a foreign language. It is also considered what are the peculiarities of the independent extracurricular work of foreign students. The role of the teacher, who should orient the foreign student, help him organize his independent study, explain the purpose of the work, the sequence of actions, etc., has been determined. The teacher should choose such educational materials for extracurricular work that will be related to classroom work and correspond to the language level of the students, their age and interests, it is necessary to think over the system of tasks and calculate the optimal time for its completion, to familiarize foreign students with the way to perform the proposed tasks and the basics of self-control. In addition, the article examines the system of tasks for various texts (artistic, professional), defines an indicative system of tasks for self-control, in particular, examples of test tasks for texts are given.

Key words: Ukrainian language, foreign students, independent work, classroom and extracurricular work, text, task system.

*Стаття надійшла до редакції 27.07.2022
доопрацьована 04.08.2022
прийнята до друку 07.08.2022*